

К89

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Імені М. П. ДРАГОМАНОВА

КУЗНЕЦОВА Ольга Володимирівна

УДК 378.016:[78.071.2:373.5](043.3)

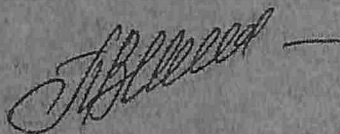
МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ
ДО ХОРОВОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ УЧНІВ
ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

13.00.02 - теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2013

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, професор
Заслужений працівник культури України
ГОРБЕНКО Сергій Семенович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, Інститут мистецтв,
професор кафедри теорії та методики
музичної освіти, хорового співу і
диригування.

Офіційні опоненти:

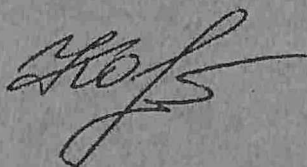
доктор педагогічних наук, професор
РАСТРИГІНА Алла Миколаївна,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира
Вінниченка, завідувач кафедри вокально-
хорових дисциплін і методики музичного
виховання;
кандидат педагогічних наук, доцент
ЯРОПУД Зиновій Петрович Кам'янець-
Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, професор кафедри
мистецьких дисциплін.

Захист відбудеться « 13 » листопада 2013 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий « 11 » жовтня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В.Козир

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Провідною ідеєю модернізації освіти в Україні є впровадження в теорію та практику ВНЗ нової парадигми освіти як стратегії, що спрямована на культивування загальнолюдських, національних та педагогічних цінностей, розкриття особистісно-творчого потенціалу майбутніх фахівців. Перед закладами вищої педагогічної освіти ставляться завдання підвищення загальної культури та фахової майстерності майбутніх учителів. У "Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр." прийнятої на III Всеукраїнському з'їзді працівників освіти (28 жовтня 2011 року) відмічається, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, створення умов для самореалізації кожної особистості. У цьому зв'язку постає проблема удосконалення підготовки студентів до педагогічної діяльності з орієнтацією на зростання не тільки предметної, але й методичної підготовленості для роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів.

На сьогоднішній день в теорії та практиці навчання і виховання виникла низка суперечностей, у подоланні яких відчувається гостра соціально-педагогічна потреба. Вони стосуються, передусім, таких важливих проблем, як співвідношення особистісного та соціального, індивідуального і колективного, декларативного і прагматичного. До того ж, зміст сучасної освіти недостатньо орієнтований на духовну сферу молоді та усвідомлення основних морально-етичних понять (В.Бабанський, І.Бех, Б.Бітінас, А.Бойко, В.Караковський, О.Савченко, Н.Щуркова). Проблема підготовки майбутніх учителів до активної навчально-виховної діяльності в нових умовах освітнього простору розглядається як одне з основних питань філософії освіти (А. Алексюк, В. Андрущенко, А. Бойко, О. Вишневський, Б. Гершунський, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Сластьонін).

Аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел засвідчує, що в теорії та практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який слугує основою для удосконалення методичної підготовки майбутніх учителів до здійснення навчально-виховної роботи: визначено домінанті ознаки стратегії підготовки до педагогічної діяльності у ВНЗ (А.Алексюк, І.Бех, І.Бондар, Г.Васянович, І.Зязюн, В.Кудін, Н.Ничкало, О.Олексюк, О.Онищенко, О.Пехота, О.Рудницька, О.Ярошенко); опрацьовано методологічні підходи до організації навчально-виховного процесу у закладах вищої педагогічної освіти (Е.Абдулін, В.Бутенко, С.Гончаренко, В.Луговий, В.Лутай, Г.Селевко, С.Сисоєва, Л.Хомич); виявлено педагогічні умови формування особистісних якостей фахівців та їх готовності до різних видів діяльності (Л.Гусейнова, Л.Куненко, Г.Ніколаї, О.Отич, О.Савченко, О.Шевнюк, Г.Шевченко, В.Шульгіна, О.Щолокова). Структуру змісту підготовки

вчителя, її системність та цілісність проаналізовано Н.Тализіною, С.Архангельським, В.Семиченко, Л.Арчажниковою, Н.Гузій, В.Муцмахером, Г.Падалкою, О.Рудницькою та ін.

У науково-педагогічній літературі набули висвітлення різні аспекти фахової підготовки вчителя музики: культурологічний (О.Рудницька, О.Щолокова), аксіологічний (О.Морозова, О.Олексюк, Г.Падалка, В.Петрушин), дидактичний (Л.Арчажнікова, І.Малашевська, О.Ростовський, Н.Тимошенко, В.Федоришин, Л.Хлебнікова, В.Шульгіна), особистісний (Л.Москальова, О.Морозова, А.Зайцева).

Окремі проблеми методичної підготовки майбутніх учителів музики стали предметом дослідження І.Боднарук, Л.Василенко, С.Горбенка, Т.Жигінас, Лінь Хай, Л.Матвеевої, Л.Костенко, Л.Паньків, Ю.Ростовської, І.Шинтяпіної. Методико-технологічні аспекти диригентсько-хорової підготовки студентів-музикантів висвітлено у дисертаційних дослідженнях Л.Бірюкової, Н.Гречаник, І.Коваленко, А.Козир, П.Ніколаєнко, Л.Остапенко, М.Тукмачової, І.Цюряк та інших. Удосконаленню хормейстерських умінь та особистісно-творчого розвитку майбутніх педагогів-диригентів присвятили свої роботи В.Живов, Н.Венедітова, Г.Голик, І.Заболотний, С.Казачкова, М.Канерштейн, Є.Карпенко, А.Кречковський, А.Лашенко, К.Матвеев, М.Медведев, І.Мусіна, А.Растрігіна, Т.Смирнова, В.Соколов, Б.Яркін та ін.

Хорове мистецтво є достатньо складним видом відображення художньої дійсності. У зв'язку з цим диригентсько-хорова підготовка є важливим чинником навчальної роботи студентів, у процесі якої необхідно оволодіти комплексом знань та умінь. Разом з тим, доводиться констатувати, що численні дослідження окремих аспектів проблеми формування педагога-хормейстера не дають завершеної та логічно обґрунтованої моделі підготовки майбутніх учителів музики до навчання та виховання учнів засобами хорового мистецтва, не з'ясовано закономірності, особливості, педагогічні умови цього процесу як складової фахової діяльності випускника ВНЗ.

Актуальність та недостатня розробленість зазначеної проблеми, а також суперечності між рівнем спеціальних методичних умінь навчально-виховної роботи з учнівським хором, що надаються в системі педуніверситетської освіти та реальними потребами майбутньої діяльності вчителя-хормейстера зумовили вибір теми наукового дослідження – *“Методична підготовка майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені

М.П.Драгоманова як складова наукової теми “Зміст освіти, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів”. Тему дисертації затверджено Вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол № 3 від 27.11.2008 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 1 від 24.02.2009 р.).

Об’єкт дослідження – процес фахової підготовки майбутніх учителів музики у ВНЗ.

Предмет дослідження – методична підготовка студентів до хорового навчання та виховання учнів основної школи.

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів підліткового віку.

У відповідності з метою дослідження визначено такі **завдання**:

- розкрити сутність хорового навчання та виховання як складових методичної підготовки майбутніх учителів музики в контексті нової парадигми освіти;

- здійснити теоретико-ретроспективний аналіз розвитку хорового навчання дітей шкільного віку в Україні та виявити наступність традицій виховання учнів засобами хорового мистецтва;

- висвітлити специфіку навчально-виховної роботи вчителя музики з учнівським хоровим колективом;

- провести діагностику стану методичної підготовки студентів до хорового навчання та виховання учнів;

- визначити педагогічні умови та сформулювати принципи методичної підготовки майбутніх учителів музики до навчально-виховної роботи з учнями засобами хорового мистецтва;

- розробити організаційно-комунікативну модель методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання і виховання учнів та експериментально перевірити її ефективність;

- скласти методичні рекомендації для студентів щодо впровадження форм та методів хорового навчання учнів загальноосвітніх закладів освіти.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали концептуальні засади філософії освіти (В.Андрущенко, В.Бех, І.Зязюн, В. Луговий); праці з оптимізації навчально-виховного процесу у вищій школі (Ю.Бабанський, І.Бех, В.Бондар, О.Глузман, С.Гончаренко, Н.Гузій, Н.Дем’яненко, О.Дубасенюк, А.Капська, В.Кушнір, І.Лернер, О.Мороз, О.Олексюк, С.Сисоева, В.Сластьонін, М.Скаткін); загальні питання готовності вчителя до здійснення педагогічної діяльності (О.Абдуліна, А.Алексюк, А.Ліненко, Н.Морзе, Л.Хомич); сучасні наукові дослідження з теорії та історії культурно-освітніх та мистецьких процесів в Україні (О.Бенч-Шокало, О.Вишневський, С.Горбенко, В.Живов, А.Лашенко, І.Мусін, О.Отич,

Т.Смирнова, В.Соколов, О.Сухомлинська); результати науково-методичних досліджень у галузі музичної освіти (Е.Абдуллін, Л.Арчажникова, М.Канерштейн, Л.Масол, В.Орлов, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Хижна, О.Щолокова З.Яропуд та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань наукового дослідження та досягнення його мети була використана низка теоретичних та емпіричних методів дослідження: *теоретичного рівня* – *аналіз, синтез, аналогія, порівняння* (для вивчення державних документів з питань фахової підготовки учителів та мистецької освіти дітей; психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження); *узагальнення* (для визначення понятійного апарату, систематизації матеріалів експерименту, формулювання концептуальних положень та висновків дослідження); *моделювання* (для конструювання складових моделі підготовки студентів до хорового навчання та виховання учнів). *Емпіричного рівня*: *констатувальний та формувальний експерименти* (для аналізу вихідного рівня підготовленості студентів до хорового навчання та виховання дітей і перевірки ефективності розробленої моделі); *анкетування, спостереження, інтерв'ю, бесіда, метод експертних оцінок*, що були застосовані для виявлення рівнів досліджуваної підготовленості респондентів та динаміки її формування; *математичні методи* обробки отриманих даних для встановлення достовірності результатів експерименту.

Наукова новизна результатів дослідження:

- *вперше* визначено принципи та педагогічні умови методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи; розроблено і апробовано авторську організаційно-комунікативну модель методичної підготовки майбутніх вчителів музики, що здійснюється на основі взаємоузгодженості особистісно-орієнтованого, аксіологічного та праксеологічного підходів; розкрито зміст і структуру методичної підготовки студентів, критерії її визначення та особливості навчально-виховної роботи вчителя музики із шкільним хоровим колективом;

- *уточнено* сутність понять «хорове навчання та виховання учнів» та розкрито їх функції;

- *конкретизовано* зміст національних традицій хорового навчання дітей шкільного віку, які виявляються у забезпеченні музично-освітнього і особистісного розвитку дитини засобами співацької діяльності; реалізації творчого потенціалу кожного учасника хору в процесі сценічно-концертного та побутового хорового музикування;

- *дістали подальшого розвитку* сучасні підходи до використання форм і методів підготовки студентів до хорового навчання та виховання учнів.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій з навчально-виховної роботи студентів у шкільному хорі; створенні та апробації авторської навчальної програми діяльності педагогічної лабораторії з хорового навчання та виховання учнів; здобуті результати наукової роботи можуть бути покладені в основу створення навчально-методичного посібника для студентів. Матеріали дослідження слугують підставою для становлення і поглиблення змісту практичних занять з курсу “Методика музичного виховання”, розширення тематики курсових робіт у напрямі організації співацької діяльності учнів-підлітків; для удосконалення музично-виховної роботи студентів-практикантів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Вірогідність наукових положень та одержаних результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних позицій дисертації, всебічним вивченням предмета дослідження; використанням комплексу методів, адекватних поставленим завданням; об’єктивністю критеріїв та показників дослідження; репрезентативністю вибірки, результатами якісного та кількісного аналізу дослідно-експериментальних даних і ефективністю впровадження їх у практику.

Організація дослідження. Дослідження проводилося протягом 2008-2013 рр. і включало три етапи.

На першому етапі (2008 – 2009 рр.) вивчалися науково-теоретична, мистецтвознавча та хорова література з досліджуваної проблеми, розроблялись програма та методика експерименту.

Другий етап (2009-2010 рр.) включав проведення констатувального експерименту, математичну обробку та узагальнення отриманих даних.

На третьому етапі (2011-2013 рр.) проводився формувальний експеримент, аналізувались і узагальнювались його результати, здійснювалося впровадження набутого науково-практичного досвіду в навчально-виховний процес педагогічних навчальних закладів, підводились підсумки, формулювались основні висновки дослідження, виконувалось оформлення тексту дисертації.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження висвітлювались дисертантом на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін ” (Суми, 2011р.); “Тридніпровські соціально-гуманітарні читання. Запорізька сесія (Запоріжжя, 2012р.); “Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI ст.” (Мукачеве, 2013 р.); “Методологічні та методичні засади мистецької освіти” (Ніжин, 2013 р.); VI Всеукраїнському науково-практичному семінарі “Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання” (Дрогобич, 2012р.); на щорічних науково-практичних конференціях викладачів та аспірантів НПУ імені М.П.Драгоманова (Київ, 2008-2013 рр.). Результати виконаної роботи обговорювались на засіданнях кафедри теорії та методики

музичної освіти, хорового співу і диригування Інститут мистецтв НПУ імені М.П.Драгоманова.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у процес фахової підготовки майбутніх учителів музики в наступних навчальних закладах: Інституті мистецтв НПУ імені М.П.Драгоманова (довідка № 0710/4409 від 26.12.12 р.); Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (довідка №186 від 19.12.12р.); Житомирському державному університеті імені Івана Франка (довідка №883 від 26.12.12р.); Мелітопольському державному педагогічному університету імені Богдана Хмельницького (довідка №06/527 від 20.03.13р.); Бердянському державному педагогічному університеті (довідка № 58-08 від 25.03.13р.); середній загальноосвітній школі №170 – загальноосвітньому навчальному закладі І-ІІІ ступенів м. Києва (довідка №614 від 20.02.13р.).

Публікації. Зміст і основні результати дослідження висвітлено у 7 одноосібних публікаціях автора, 5 з яких у фахових виданнях з педагогіки, затверджених ВАК України, 1 статті у зарубіжному збірнику наукових праць та методичних рекомендаціях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (всього 247 найменувань, із них 5 іноземними мовами). Основний текст дисертації складає 186 сторінок, загальний обсяг роботи – 224 сторінки. Робота містить 15 таблиць, 5 рисунків, що разом з додатками становить 19 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідно-експериментальної роботи; викладено теоретико-методологічні засади, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення; наведено дані про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи.

У **першому розділі** – *“Теоретичні основи дослідження проблеми методичної підготовки майбутнього вчителя музики”* – здійснено аналіз методологічних понять, що визначають зміст методичної підготовки студентів, розкрито сутність хорового навчання та виховання як мистецько-педагогічного явища та сформульовано засадничі положення його функціонування, окреслено основні віхи становлення й розвитку співацьких традицій в музично-освітній практиці національної школи.

Виходячи із завдань та змісту вказаної підготовки, автором досліджено, що оволодіння студентами методикою хорового навчання та виховання учнів основної школи базується на взаємовпливах важливих наукових підходів: *особистісно-орієнтованого, аксіологічного та праксеологічного.*

У роботі визначено роль хорового співу як найбільш демократичного, універсального і природного виду виконавства в розвитку мистецько-

культурних та освітніх процесів, окреслено основні функції співацької діяльності (виховну, дидактичну, перетворювальну, психо-фізіологічну). На основі теоретичних і науково-практичних узагальнень сформульовано характерні особливості навчально-виховної роботи засобами хорового мистецтва, що відповідають змісту та меті досліджуваного педагогічного процесу, а саме: природо- та культуровідповідність, естетизація дитячого життя, педагогічна підтримка особистості в колективі.

Проведений екскурс в історію національної музичної освіти та аналіз музично-виховного процесу минулого засвідчив домінування хорового співу як провідного виду музичної діяльності українських дітей протягом десяти століть, а також створив основу для визначення *національних традицій хорового навчання та виховання учнів*, які виявилися в культивуванні у молодого покоління любові до українського хорового мистецтва, забезпеченні музично-освітнього і особистісного розвитку дитини на основі співацької діяльності, реалізації творчих можливостей кожного учасника хору в процесі сценічно-концертного та побутового хорового музикування.

Серед актуальних завдань хорового навчання і виховання дітей шкільного віку було окреслено такі, як відновлення провідного значення співу в музичному вихованні дітей шкільного віку; визнання хорового навчання та виховання могутнім засобом розвитку творчого потенціалу особистості на українському національному ґрунті; використання оптимально можливих засобів культурного розвитку (інформаційних, соціальних, освітніх) для відновлення інтересу суспільства до дитячого хорового виконавства.

У другому розділі – *“Методичні засади підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів підліткового віку”* – визначено принципові підходи, які визначають сучасні шляхи загальнопедагогічної та спеціальної підготовки майбутніх учителів музики до реалізації функції керівника шкільного хору, окреслено особливості навчально-виховної роботи вчителя із учнівським хоровим колективом.

У дисертації доведено, що діяльність учителя музики, який виконує роль керівника підліткового хору, має свою специфіку та обумовлюється низкою ознак: врахування специфіки музично-виховної роботи з учнями в передумутатійний період, використання форм і методів позакласної виховної діяльності, застосування технології групової роботи та методики керівництва учнівським колективом, опора на засадничі положення теорії і практики хорового виконавства, знання хорового репертуару та художньо-педагогічних особливостей його добору.

На основі аналізу праць відомих хорових діячів теоретично підтверджено провідну роль *хорового ансамблю* як засобу художньої виразності й гармонізації відносин, що функціонально забезпечують якість

хорової звучності (художня функція) та взаємоузгодженість дій хористів на основі колективного співпереживання (виховна функція).

У результаті наукових узагальнень праць з теорії та методики музичного навчання розроблено теоретичні засади *методичної підготовки майбутніх учителів музики*, яка тлумачиться як цілеспрямована взаємодія студентів, організаторів навчально-виховного процесу, метою якої є реалізація особистісно-творчого потенціалу майбутнього вчителя у сфері навчального спілкування учнів з музичним мистецтвом.

Методична підготовка майбутніх учителів музики до хорового навчання і виховання учнів основної школи являє собою взаємозв'язок та взаємообумовленість трьох компонентів: *мотиваційного*, що включає усвідомлення студентами необхідності проведення виховної роботи засобами хорового мистецтва, стійке прагнення до її здійснення; *когнітивного*, що відображає фахову інформованість (знання творів хорового мистецтва, методів навчально-виховної роботи), загальну ерудицію; *виконавського*, на основі якого в практичній площині здійснюється реалізація системи знань, умінь та навичок для проведення навчально-виховної роботи в ході освоєння творів хорового мистецтва.

Низка теоретичних узагальнень та вироблені методологічні підходи стали підґрунтям для розробки *організаційно-комунікативної моделі методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи*, яка розуміється як відкритий комплекс навчально-виховних важелів у системі “викладач – студент – учні”, спрямованих на формування фахової майстерності, аксіологічних установок і особистісних якостей студентів засобами хорової музики.

У роботі визначено та обґрунтовано ряд принципів методичної підготовки студентів до хорового навчання та виховання учнів-підлітків, а саме: *принцип активізації музично-творчого потенціалу особистості* (розкриває творчі можливості студентів, які реалізуються тільки в активному навчанні за умови створення вільного “простору” можливих цілей та шляхів їх досягнення); *принцип фахового самовдосконалення* (спрямований на створення умов для набуття подальшого педагогічного досвіду самоосвіти, самовиховання, саморозвитку); *принцип гармонізації колективних міжособистісних взаємин* (сприяє усвідомленню необхідності створення творчої атмосфери між учасниками педагогічного процесу); *принцип інноваційної спрямованості навчально-педагогічної діяльності* (визначається можливостями використання в підготовці майбутніх учителів музики сучасних методик та освітніх технологій). У розділі запропоновано організаційно-комунікативну модель методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи (рис. 1).

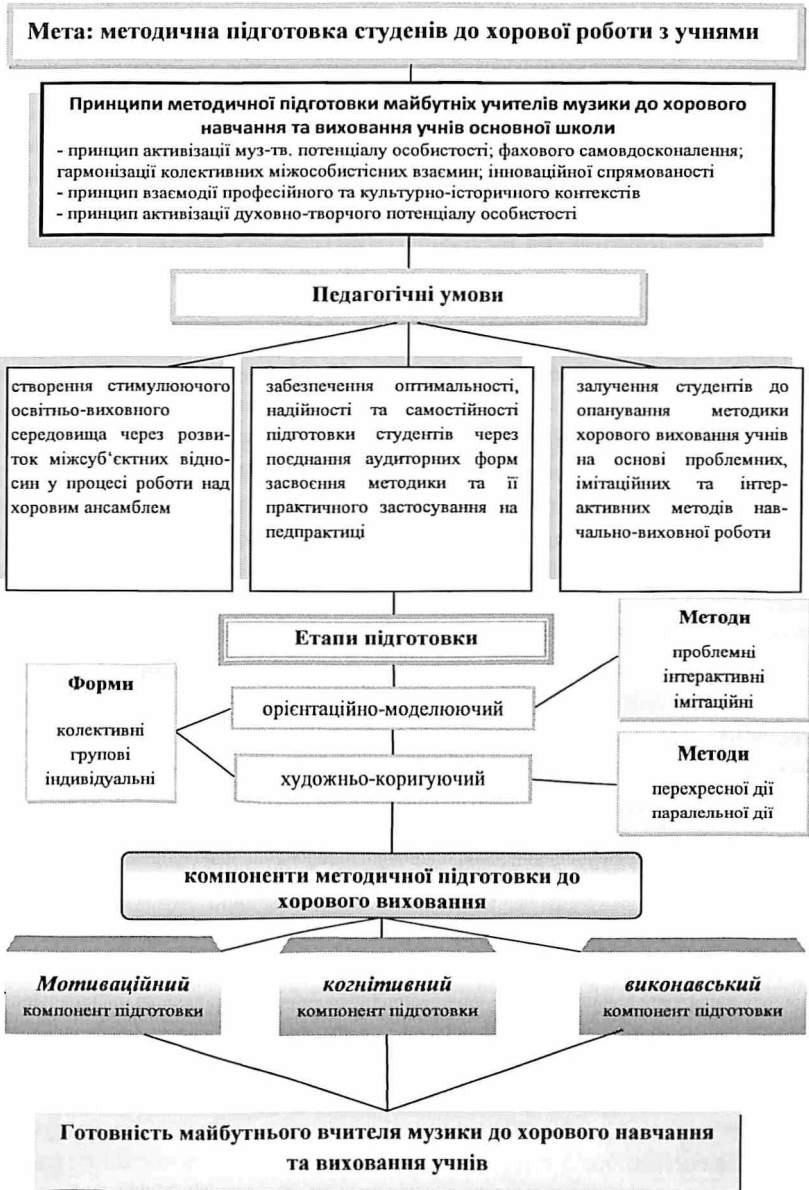

Рис. 1. Організаційно-комунікативна модель методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи.

У результаті опрацювання теоретичних засад і технологічних засобів підготовки студентів до навчання та виховання учнів-підлітків засобами хорового мистецтва було виявлено *педагогічні умови удосконалення методичної підготовки майбутніх учителів*, що забезпечують: а) створення стимулюючого освітньо-виховного середовища через розвиток міжсуб'єктних відносин у студентському колективі (в процесі роботи над хоровим ансамблем); б) оптимальність, надійність та самостійність зазначеної підготовки через засвоєння теоретико-методичних засад хорового навчання та виховання під час аудиторних занять і безпосередньої хорової роботи в ході педагогічної практики; в) залучення студентів до опанування методики хорового навчання учнів в інноваційному середовищі із застосуванням проблемних, імітаційних та інтерактивних методів навчально-виховної роботи.

На основі визнання провідного значення *методів* як операціональної основи методичної підготовки вчителя було запропоновано їх використання у єдності та взаємоузгодженості: перша група – методи, що забезпечують сприйняття та відтворення мистецької інформації (словесні, наочно-слухові, практичні); друга група – методи, що використовуються для розвитку особистості студентів (учнів) та міжособистісних колективних відносин (формування свідомості, організації діяльності, стимулювання й мотивації поведінки). *Формами* методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів були: аудиторна навчальна діяльність, самостійна робота із загальнопедагогічних, методичних дисциплін та предметів диригентсько-хорового циклу, педагогічна практика, хорова репетиція, самовиховання та самоосвіта.

У процесі наукового пошуку ми дійшли ідеї про включення до змісту методичної підготовки студентів їх участь у функціонуванні педагогічної лабораторії з хорового навчання учнів, що забезпечило впровадження форм і методів навчально-виховної роботи, як під час аудиторних занять, так і в процесі виробничої педагогічної практики в основній школі.

У **третьому розділі** – *“Експериментальна перевірка ефективності організаційно-комунікативної моделі методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів”* – висвітлено зміст та результати констатувальної формувального експериментів, здійснено перевірку ефективності запропонованої моделі через участь у роботі педагогічної лабораторії.

З метою діагностики стану методичної підготовки майбутніх учителів до хорового навчання та виховання учнів було розроблено критерії її вимірювання. За *мотиваційно-рефлексивним критерієм* здійснювалася перевірка стану сформованості мотиваційної та рефлексивної сфер; *когнітивно-світоглядний критерій* виявлявся через міру оволодіння

фаховими знаннями та гностичними уміннями; *виконавсько-творчий* – через наявність навчальних умінь, застосування виховних методів роботи, пов'язаних із формуванням особистості в хоровому колективі.

Показниками мотиваційно-рефлексивного критерію досліджуваної підготовленості виступають:

- *стан мотиваційної сфери* (ціннісне ставлення до хорового мистецтва як до феномену культури, інтерес до вокально-хорової роботи, потреба у використанні хорової музики та співу для вирішення навчально-виховних завдань);

- *сформованість рефлексивних умінь* (адекватна самооцінка, взаєморозуміння у відносинах, потреба в самовдосконаленні);

Показниками когнітивно-світоглядного критерію підготовленості майбутніх учителів до хорового навчання та виховання є:

- *рівень фахових знань*(знання основних положень теорії і практики організації співацької діяльності учнів,виконавського репертуару підліткового шкільного хору; обізнаність з інноваційними формами і методами музичного навчання та виховання);

- *сформованість гностичних умінь*(диригентсько-методичне опрацювання хорових партитур, виявлення художньо-педагогічного потенціалу хорових творів, уміння визначати складності у навчанні учнів-хористів).

Показниками виконавсько-творчого критерію підготовки виступає система практичних умінь майбутнього вчителя:

- *рівень володіння методами навчально-виховної роботи в хорі*, що спрямовані на розвиток особистості та формування колективних відносин (методи паралельного і перехресного впливу, проблемні, імітаційні, інтерактивні методи);

- *міра сформованості умінь керівництва музично-виконавським процесом у підлітковому хорі* (володіння методикою роботи над хоровим ансамблем, уміння здійснювати виконавську інтерпретацію хорових творів, здатність до художньо-педагогічного коментування та корекції виконавських дій).

Кількісний і якісний аналіз результатів констатувального етапу експерименту дозволив розподілити студентів педуніверситетів на чотири рівні: високий, середній, низький та індивідуальний. Було встановлено, що переважна більшість студентів (86,9%) мали низький та індивідуальний рівні методичної підготовки.

Формувальна частина експерименту проводилася на базі Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. У ньому взяли участь 19 викладачів -

методистів, 20 учителів музики, 117 студентів вищезазначених ВНЗ (60 студентів контрольних груп, 57- експериментальних). Для реалізації поставлених цілей студенти експериментальних груп здійснювали підготовку до навчально-виховної діяльності в процесі залучення до роботи в педагогічній лабораторії з хорового навчання та виховання учнів. Діяльність студентів 4-го та 5-го курсів експериментальних груп визначалася навчальною програмою, розрахованою на 28 годин аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, в тому числі виробничої педагогічної практики в основній школі.

Експериментальна робота розгорталася у трьох напрямках. *Перший* – передбачав формування *мотиваційного* компонента методичної підготовки і був спрямований на розвиток ціннісного ставлення до хорового мистецтва та формування рефлексивних якостей студентів. *Другий* напрямок був спрямований на формування *когнітивного* компонента через оволодіння основами теорії та практики хорового виконавства, в тому числі роботи над хоровим ансамблем. *Третій* напрямок пов'язувався із формуванням *виконавського* компонента підготовки та передбачав використання методів навчально-виховної роботи (паралельного та перехресного впливу).

Формувальний експеримент здійснювався у два етапи. Зміст *першого, ознайомчо-моделюючого*, охоплював формування інтересу до хорової діяльності, накопичення знань про хорове мистецтво, історію виникнення традицій хорового навчання, формування умінь роботи з хорознавчою та методичною літературою, а також здатність до моделювання виховних ситуацій в хорі. З цією метою використовувалася низка методів: лекція-бесіда, міні-лекція, дискусія, історичний екскурс, проблемна чи фасилітативна бесіда.

Перебіг *другого, художньо-творчого етапу* відбувався на основі закріплення набутих методичних знань та застосування практичних виконавсько-хорових умінь у роботі з підлітками. Вагомі позитивні зрушення в реалізації студентами-практикантами набутих фахових знань та умінь забезпечили такі форми педагогічної взаємодії, як хорове заняття, індивідуальна, групова навчально-виховна робота із застосуванням ряду методів, пов'язаних із мистецьким матеріалом, методів формування колективу та особистості. Було засвідчено наступність традицій хорового навчання в підлітковому хорі та дотримання запропонованих педагогічних умов підвищення його ефективності.

Зіставлення результатів початкового і кінцевого вимірювань в експериментальних групах дозволило прослідкувати тенденцію до зменшення кількості студентів, чия підготовленість до хорового навчання та виховання перебувала на нижчих рівнях сформованості і суттєве збільшення студентів з високим та, особливо, достатнім рівнями досліджуваної якості.

Так, відсоткова чисельність студентів експериментальних груп, що вийшли на високий рівень, збільшилася, порівняно з вихідними даними, на 20,9%, тоді як контрольних груп – тільки на 5,4%, і, навпаки, кількість респондентів з індивідуальним рівнем підготовленості у контрольних групах зменшилася на 14,7%, а студентів експериментальних груп - на 26,3%.

Таким чином, хід дослідно-експериментальної роботи та її результати, в тому числі статистична обробка даних, засвідчили ефективність організаційно-комунікативної моделі методичної підготовки майбутніх учителів до хорового навчання та виховання учнів основної школи і доцільність її впровадження у процес підготовки студентів до практичної педагогічної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні представлено теоретичне узагальнення й нове вирішення проблеми методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів підліткового віку, що знайшло своє відображення в обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці методики, яка ґрунтується на взаємодії особистісно-орієнтованого, аксіологічного та праксеологічного підходів, створенні стимулюючого освітньо-виховного середовища в студентському колективі, самостійності засвоєння теоретико-методичних засад хорового навчання, залученні студентів до опанування методики хорового навчання із застосуванням сучасних методів навчально-виховної роботи.

Результати дослідно-експериментальної роботи дали підстави для наступних висновків:

1. На основі аналізу сучасної освітньої практики, філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури доведено актуальність означеної проблеми і визначено методичну підготовку студентів як систему навчально-організаційних заходів, яку складають сукупність змісту, форм і методів навчально-виховної роботи для особистісного розвитку учнів-хористів, удосконалення їх виконавської діяльності та колективних відносин.

Розглянуто сутність категорії *«хорове навчання та виховання»* як інтегрованого мистецько-педагогічного явища та цілеспрямованого процесу педагогічної взаємодії вчителя й учнів з метою оволодіння цінностями хорового мистецтва, музично-виконавськими навичками і уміннями в колективній співацькій діяльності та виховання особистісно-духовних якостей. Визначено характерні особливості його здійснення: природовідповідність, культуровідповідність, естетизації дитячого життя, педагогічна підтримка особистості в колективі.

2. Ретроспективний аналіз музично-освітнього процесу, що здійснювався на національному ґрунті протягом століть, дозволив зробити висновок про домінування співу як провідного виду музичної діяльності учнів та сформулювати положення, за якими в рамках культурної традиції реалізовувалось хорове навчання і виховання.

У роботі розглянуто специфіку діяльності вчителя музики як керівника підліткового хору, виявлено та схарактеризовано низку ознак, що полягають у врахуванні специфіки музично-виховної роботи з учнями підліткового віку в передмутаційний період; використанні форм і методів позакласної виховної діяльності; застосуванні технології групової роботи та методики керівництва учнівським колективом; опорі на засадничі положення теорії та практики хорового виконавства; знанні хорового репертуару і художньо-педагогічних особливостей його добору. Автором доведено, що важливим елементом хорового навчання виступає *хоровий ансамбль*, який функціонально забезпечує якість хорової звучності (художня функція) та взаємоузгодженість дій хористів на основі колективного співпереживання і спільного вирішення виконавських завдань (виховна функція).

3. У дисертаційному дослідженні визначено структуру методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи, що перебувають між собою у стійкій взаємообумовленості. *Мотиваційний компонент* включає усвідомлення студентами необхідності проведення виховної роботи засобами хорового мистецтва, стійке прагнення до її здійснення, оволодіння методами заохочення учнів до хорового виконавства. *Когнітивний компонент* відображає теоретичну підготовленість майбутнього вчителя до музично-педагогічної діяльності з використанням хорової музики, його фахову інформованість та загальну ерудицію. *Виконавський компонент* забезпечує реалізацію методики виховної роботи засобами хорового мистецтва в практичній площині через *блоки практичних та методичних умінь (володіння методами паралельних та перехресних виховних впливів, оцінка навчальних досягнень учнів та корекції їх моральної поведінки, спеціальні художньо-виконавські та диригентські уміння)*.

4. З метою діагностики рівнів методичної підготовленості майбутніх учителів до хорового навчання та виховання учнів було розроблено *критерії* їх вимірювання. За *мотиваційно-рефлексивним критерієм* перевірявся стан сформованості мотиваційної, рефлексивної сфер; за *когнітивно-світоглядним критерієм* виявлялася міра оволодіння фаховими знаннями та гностичними умінями; за *виконавсько-творчим* – досліджувалася сформованість умінь застосовувати методи навчання і виховання, пов'язаних з формуванням особистості в хорі на основі колективних

відносин. Узагальнення результатів констатувального експерименту та виявлення істотних суперечностей досліджуваної проблеми дало підстави залучити студентів до роботи в педагогічній лабораторії з хорового навчання учнів.

5. У процесі дослідження було виявлено *педагогічні умови* методичної підготовки студентів до хорового навчання та виховання, які полягають: у створенні стимулюючого освітньо-виховного середовища через розвиток міжсуб'єктних відносин у студентському колективі (в процесі роботи над хоровим ансамблем); забезпеченні оптимальності, надійності та самостійності зазначеної підготовки через засвоєння теоретико-методичних засад хорового навчання під час аудиторних занять та безпосередній хоровій роботі в ході педагогічної практики; залученні студентів до опанування методики хорового навчання та виховання учнів в інноваційному середовищі із застосуванням проблемних, імітаційних та інтерактивних методів навчально-виховної роботи.

6. Узагальнення теоретичного, методичного досвіду вивчення фахового становлення студентів, як музикантів-педагогів, стали підґрунтям для розробки *організаційно-комунікативної моделі методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи*, яка ґрунтується на *принципах* активізації музично-творчого потенціалу особистості, фахового самовдосконалення, гармонізації колективних міжособистісних взаємин, інноваційної спрямованості навчально-педагогічної діяльності. Серед *форм* методичної підготовки, що забезпечують цілісну реалізацію усіх функціональних сторін даного процесу, особливо актуальними виявилися: аудиторна навчальна діяльність (педагогічні ігри, проблемне та інтерактивне навчання, моделювання педагогічних ситуацій), педагогічна практика, хорова репетиція, самовиховання та самоосвіта.

7. Двоетапний формувальний експеримент (*ознайомчо-моделюючий*, що передбачав систематизацію загальнопедагогічних та спеціальних хорознавчих знань і вмінь; *художньо-коригуючий*, який відбувався на основі закріплення набутих методичних знань та застосування практичних виконавських навичок роботи з дитячим хоровим колективом) дозволив здійснити впровадження організаційно-комунікативної моделі методичної підготовки майбутніх учителів музики, форм і методів навчально-виховної роботи як під час аудиторних занять, так і в процесі виробничої педагогічної практики студентів у основній школі та виявив достатню ефективність запропонованої моделі, про що свідчить позитивна динаміка отриманих результатів.

Таким чином, результати формувального експерименту підтвердили ефективність запропонованої організаційно-комунікативної моделі методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи про що свідчить позитивна динаміка її рівнів (табл. 1).

Таблиця 1.

Результати експерименту з методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи

Рівні підготовки	Експериментальні групи				Контрольні групи			
	Початок експерименту		Кінець експерименту		Початок експерименту		Кінець експерименту	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Високий	-	-	12	20,9	-	-	3	5,4
Середній	8	13,3	29	50,7	7	11,6	11	18,1
Низький	28	49,0	10	17,8	29	48,0	27	44,8
Індиферентний	21	36,9	6	10,6	24	40,4	19	31,7
Усього	57	100	57	100	60	100	60	100

Науково-практичний досвід автора дисертації знайшов утілення в розробці та виданні друком методичних рекомендацій з хорового навчання та виховання учнів.

Результати дослідно-експериментальної роботи можуть бути використані для оновлення навчальних програм педагогічних університетів з диригентсько-хорових дисциплін та програм виробничої педагогічної практики студентів у загальноосвітніх навчальних закладах; застосовані вчителями музики, викладачами педагогічних вишів з метою оптимізації процесу підготовки майбутніх педагогів до позакласної навчально-виховної хорової роботи з учнями підліткового віку.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Кузнецова О.В. Підготовка майбутнього вчителя музики до керівництва шкільним хоровим колективом /О.В.Кузнецова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 10:збірник наукових праць / за ред. П.В.Дмитренка, Л.Л.Макаренко. – К.:Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – с. 87-91.

2. Кузнєцова О.В. Традиції хорового виховання учнівської молоді в контексті національної мистецької освіти /О.В.Кузнєцова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 14.Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць / Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» 22-24 квітня 2009 року до 175 річчя Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – Вип. 8 (13). – К.: НПУ, 2009. – 185-189.
3. Кузнєцова О.В. Теоретичні основи методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового виховання дітей шкільного віку /О.В.Кузнєцова // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць /Ред.кол.: Н.В.Гузій (відп. ред.). – Вип. 13(23). – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – с. 16-21.
4. Кузнєцова О.В. Розвиток творчої самостійності майбутнього вчителя музики у процесі занять з хорового диригування /О.В.Кузнєцова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Науковий журнал – № 3(13). – Суми: СДПУ, 2011. – с. 223-229.
5. Кузнєцова О.В. Учнівський хоровий колектив: методичний та виконавський аспекти /О.В.Кузнєцова // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 600. Педагогіка та психологія: збірник наукових праць – Чернівці: ЧНУ, 2012. – с. 65-70.
6. Кузнєцова О.В.Повышение эффективности методической подготовки студентов к хоровому воспитанию учащихся /О.В.Кузнєцова // Новые технологи в образовании. Материалы XIII международной научно-практической конференции 24 декабря 2012 г.: Сборник научных трудов.– М.: Изд-во «Спутник», 2012. – с. 173-177.
7. Кузнєцова О.В. Методична підготовка студентів до хорового виховання учнів підліткового віку /О.В.Кузнєцова //Методичні рекомендації. – К.: НПУ, 2013. – 70 с.

АНОТАЦІЇ

Кузнєцова О.В. Методична підготовка майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2013.

Дисертація присвячена проблемі методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів основної школи. На основі аналізу наукової літератури розкрито сутність хорового навчання та виховання як мистецько-педагогічного явища та сформульовано засадничі положення його функціонування, окреслено основні функції співацької діяльності (дидактичну, виховну, перетворювальну, психофізіологічну); апробовано взаємовплив особистісно-орієнтованого, аксіологічного та праксеологічного підходів у процесі оволодіння студентами вищезазначеною методичною підготовкою, розроблено її організаційно-комунікативну модель.

Визначено і обґрунтовано принципи та педагогічні умови оптимізації методичної підготовки майбутніх учителів музики до хорового навчання та виховання учнів підліткового віку. Розроблено критерії й встановлено рівні досліджуваної підготовленості студентів.

Експериментальна робота проводилася в трьох напрямках, мала поетапний характер і передбачала використання низки ефективних методів. Результативність застосованої методики виявилася в позитивній динаміці рівнів методичної підготовленості студентів експериментальних груп.

Розроблено методичні рекомендації з підготовки студентів до хорового навчання та виховання учнів основної школи.

Ключові слова: хорове мистецтво, методична підготовка, методика хорового навчання, колективна співацька діяльність, національні музично-освітні традиції.

Кузнецова О.В. Методическая подготовка будущих учителей музыки к хоровому обучению и воспитанию учащихся основной школы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2013.

Диссертация посвящена проблеме методической подготовки будущих учителей музыки к хоровому обучению и воспитанию учащихся основной школы. На основе анализа научной литературы раскрыта сущность хорового обучения и воспитания как явление искусства и педагогики, определены основные функции коллективной певческой деятельности (дидактическую, воспитательную, превращающую, психофизиологическую), апробировано взаимодействие личностно-ориентированного, аксиологического и праксеологического подходов в

процессе овладения студентами вышеуказанной методической подготовкой.

Определены основные периоды становления и развития певческих традиций в музыкально-образовательной практике украинской национальной школы. На основе теоретических и научно-практических обобщений сформулированы характерные особенности учебно-воспитательной работы на основе хорового искусства. Ретроспективный анализ истории музыкального образования засвидетельствовал доминирование хорового пения как ведущего вида деятельности украинских детей на протяжении десяти столетий.

Разработаны и обоснованы принципы, педагогические условия оптимизации методической подготовки будущих учителей музыки к хоровому обучению и воспитанию учащихся подросткового возраста. Разработаны критерии, установлены уровни исследуемой подготовленности студентов и раскрыты её компоненты.

Обобщение результатов констатирующего эксперимента послужило основанием для внедрения организационно-коммуникативной модели методической подготовки студентов посредством их участия в работе педагогической лаборатории по хоровому обучению учащихся.

Формирующий эксперимент позволил осуществить проверку предложенных форм и методов учебно-воспитательной работы, как во время аудиторных занятий, так и в процессе производственной педагогической практики студентов в основной школе. Результативность используемой методики проявилась в позитивной динамике уровней методической подготовленности студентов экспериментальных групп.

Разработаны методические рекомендации по подготовке будущих учителей музыки к хоровому обучению и воспитанию учащихся основной школы.

Ключевые слова: хоровое искусство, методическая подготовка, методика хорового обучения, коллективная певческая деятельность, национальные музыкально-образовательные традиции.

O. V. Kuznetsova. Methodical preparation of the future music teachers for choral teaching and education of the secondary school students. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of candidate of pedagogical sciences, speciality 13.00.02 – theory and methods of musical education. – M.P. Dragomanov National pedagogical university. – Kyiv, 2013.

Thesis is devoted to the problem of the methodical preparation of the future music teachers for choral teaching and education of the secondary school students.

In terms of analysis of scientific literature exposed the essence of choral teaching and education as a phenomenon of art and pedagogics, determined the main functions of the collective singing activity (didactic, educational, developing, psychophysiological), tested the interaction of the student-centered, axiological and praxeological approaches in process of students' mastering of the foregoing methodical preparation.

Determined the main periods of the formation and development of singing traditions in the musical and educational practice of Ukrainian national school. In terms of theoretical and scientifically practical synthesizing formulated distinctive particularities of teaching and educational work on the basis of choral art. Retrospective analysis of the history of musical education testified the predominance of choral singing as the leading kind of the Ukrainian children's activity during ten centuries.

Designed and justified the principles and pedagogical conditions of optimization of the methodical preparation of future music teachers for choral teaching and education of the teenagers. Designed the criteria, determined the degrees of analyzed students' preparedness and exposed its components.

Summarizing of the results of the ascertaining experiment served as the reason for introduction of the organizational and communicative system of the students' methodical preparation via their participation in the work of the pedagogical laboratory of choral teaching of the students.

The forming experiment permitted to realize the control of the proposed forms and methods of educational work both during classroom sessions and in process of the students' pedagogical practice at secondary school. The effectiveness of the used technique manifested in positive dynamics of the levels of methodical preparedness of the students of experimental groups.

Designed the methodical recommendations for the preparation of future music teachers for choral teaching and education of the secondary school students.

Key words: choral art, methodical preparedness, methods of choral training, collective singing activities, national musical and educational traditions.

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100317475

Підписано до друку 07.10.2013 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 488.
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26

